

Božo Đaja (Gjaja) (1850.-1914.)

Đivo Bašić

Viši kustos, Pomorski muzej Dubrovnik

U Slanskom primorju blizu Dubrovnika Gjaja se izgovara kao "Džaja", a pripadnici današnjeg roda Gjaja vjerojatno su u početku imali prezime Điljat (Giliat). Prema istraživanjima dr. Nenada Vekarića, prezime Gjaja preuzeo je Andrija Ivanov Ivanović (rođen oko 1734.) nakon što se oženio kćerkom

Marka Gjaje (Marijom), pa je on zajednički predak svih Gjaja u mjestu Mravinci (Slansko primorje), Dubrovniku i Beogradu. Sinovi sina mu Ivana (drugim riječima, unuci Marko, Andrija i Ivan) rodonačelnici su triju ograna Gjaja: Gjaje-Markezići, Gjaje u selu Mravinci i Gjaje u Dubrovniku (i Beogradu). Suprotno tomu tvrdi se da su dubrovački Gjaje (beogradski Đaje) podrijetlom iz Golije, te da su se (početkom XVII. stoljeća) preselili u Risan, Kotor i Herceg Novi, pa tek onda u Dubrovnik. Međutim, teze o podrijetlu iz Golije nema u beogradskih Gjaja, te su priznavali i poznavali korijene u selu Mravinci. Sveučilišni blog prof. dr. Ivan Gjaja u pismu (1969.) je napisao da su Džaje starinom iz Konjica, pa su zbog poturčivanja krenuli put Rame (njih dvojica), te jedan put Dubrovnika.¹ Ponekad se, treba pripomenuti, zamjena glasa "dž" glasom "ž" (izgovor "ž" umjesto "dž") odražava i u prezimenima: Džaja i Žaja.²

Dubrovački pomorski kapetan i književnik (Dubrovnik, 24. V. 1850.- Beč, 6. X. 1914. Božo (Božidar) - Doro (Dorotheo) Đaja [Gjaja] rodio se u Dubrovniku; otac mu je bio Ivo (trgovac) i majka rođ. Grgurević. Bilo ih je petero djece. Kad mu je bilo 16 godina, pošao je na more i plovio ukupno 24 godine. Tijekom jednog

¹ Antun Golušić, *Rodovi Slanskog primorja*, Posebna izdanja, Prilozi povijesti stanovništva Dubrovnika i okolice, knj. 2, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1991, str. 170, 172-173.

² Petar Šimunović, *Hrvatska prezimena. Podrijetlo, značenje, rasprostranjenost*, Golden marketing, Zagreb, 1995, str. 149, 166.

putovanja došao je u Le Havre (Francuska) i upoznao mladu prodavačicu, koju je i oženio. Mlada žena ostaje u Le Havreu, a on nastavlja plovidbu. U Le Havreu su mu se rodila dva sina. Obitelj prelazi 1890. živjeti u Beograd, gdje mu je u ono vrijeme boravio i brat Ivan kao ministar (Ivan je završio studije u Beču). Boža Đaju imenuju zapovjednikom broda "Deligrad", koji je plovio iz Italije, i na toj je dužnosti do 1907., kad je zbog začepjenja srčane aorte prestao ploviti (po liječničkom savjetu). Pisao je svoje književne uratke dok je bio zapovjednik na tom srpskom putničkom parobrodu.³

Prvu knjigu, *Mali* izdaje 1902. godine, a 1904. knjigu *Mladić*.

Tijekom boravka u Dubrovniku, Božo upoznaje Bečanku i s njom se oženi 1902. godine.

Zajedno s obitelji 1907. seli se on u Beč i ostaje tamo sve do smrti u Hinterbrillu kod Beča 1914. godine. Pokopan je u Beču na Središnjem groblju. Ljetovao je na jezerima i planinama, ali je uvijek tugovao za svojim Dubrovnikom. Nakon prve dvije knjige nastavio je s izdavanjem (četvrta knjiga *Nostramo*, peta *Kapetan*, šesta *Starost* ostale su u rukopisu). Iako bez školske naobrazbe, imao je velik talent, pa je knjige iz Beča slao u rukopisu na korekturu bratu Ivanu. Izdao je *Pomorske pripovijetke* na talijanskom jeziku (D. Giaja, *L'eco delle onde* / "Eho talasa", "Odjek valova"/, Stabilimento Tipografico dello Stato, Belgrado, 1908, str. 187). U rukopisu je ostala i drama iz života dubrovačkog plemstva.

Nakon prestanka rada nije dobio mirovinu. Za vrijeme boravka u Beogradu nije bio baš u milosti.⁴

Ondašnja "Jadranska straža" u Splitu odbila je tiskati rukopise Boža Đaje, te su vraćeni dr. Ivanu Đaji (zbog II. svjetskog rata). Inače, Božo Đaja počeo je ploviti, kako je već rečeno, kao 16-godišnjak kada se ukrcao u Trstu na brod svojega strica (zapovjednika), koji se prema njemu ("malome od palube") ponašao

³ Josip Luetić, Članak "Đaja, Božo (Doro)", *Pomorska enciklopedija*, 2, (Ch-HY), JLZ, Zagreb, 1975, str. 311.

⁴ Po sjećanju gđe Olge Begović, kćeri kap. Gjaje.

dosta strogo. Od Pomorske uprave u Trstu dobio je službenu svjedodžbu o postanku poručnikom trgovačke mornarice (9. IX. 1874.)⁵, te kapetanom duge plovidbe (15. V. 1878.)⁶, dok je pomorsku školu završio u Dubrovniku. Godine 1880. spominje se kao zapovjednik dubrovačkog barka "Srećna P." (izgrađen u Rijeci 1871., nosivost od 565 t).⁷ I slikar Vlaho Bukovac bio je 1872. godine zajedno s Božom Đajom na brodu "Osmi dubrovački" Dubrovačkog pomorskog društva tijekom putovanja iz Liverpola put Carigrada, Bukovac je bio ogorčen na mrzovoljnog kap. Antuna Kravića jer mu kao 16-godišnjaku nije dao spavati više od 4-6 sati dnevno. U nekakvim nesretnim okolnostima upao je u štitu duboku 8 m, i dobro je ozlijedio glavu. "Kapetan" (poručnik) Đaja poslije je ispričao Bukovcu da je imao "isplažen jezik na stranu kao kozle, kad ga zakolju", pa su mnogi mislili da će umrijeti.⁸

Poručnik Doroteo Đaja popisao je stvari Vlaho Bukovca smještene u jednom sanduku i vreći, gdje su, uz sortirano rublje i odjevne predmete, bile i dvije kutije boja.

Kap. Antun Kravić je vrijeđao i klevetao (u pismima) poručnike Saitza, Đaju i Krekića, pa čak i upravu Dubrovačkog pomorskog društva, te je imao nakanu da kao poručnika na "Osmom dubrovačkom" postaviti svojega brata. Kakogod, Bukovac⁹ se oporavio i poslije je imao buran život slikara, a Božo Đaja onaj pomorskoga časnika.

U francusku luku Honfleur prispio je Božo brodom natovarenim žitom na Novu godinu 1881. U Dubrovniku je brod predao brodovlasnicima (Grguru i Ivanu Grgureviću i dr.). Ostao je živjeti u Le Havreu, gdje mu je punica imala manufakturnu radnju. Nakon prijekida s njom, nastavlja bezuspješno s poslom kao pomorsko-

trgovački posrednik. Potom je kupio bark "Nicolò G." (ex francuski "Mincio", izgrađen 1859. u talijanskoj Voltri, nosivost od 309 t).¹⁰ Brod nakrcan ugljenom plovio je 1887. prema zapadnoj Africi i San Paulu di Loanda, te prema Antilima, odakle je od Haitija krenuo nakrcan put Engleske (u Glasgowu prelazi 19. VII. 1888. u ruke engleskih brodovlasnika). Kap. Božo Đaja namjeravao se iz Le Havrea iseliti u Južnu Ameriku, jer su tu već uspješno poslovala braća Mihanovići u Buenos Airesu. Ipak, na bratov poziv pošao je u Srbiju. Kako je već rečeno u ožujku 1890. postao je zapovjednik broda "Deligrad", kojim je nekad upravljao iskusni kap. Marko Đurić. Taj je remorker bio preuređen u putnički parobrod, koji je iz državnoga vlasništva ušao u sastav dioničkog poduzeća "Prvo kraljevsko srpsko parobrodarsko društvo" (ili, kraće, "Srpsko brodarsko društvo"). Iz Srbije odlazi Đaja 1906. u Beč "zbog jednog težeg službenog sukoba". Pod pseudonimom "Pomorac" napisao je i djelo *Na ratnim brodovima* (Iz mornarskog života, prijevod s francuskoga, Štamparija Jovana Puljo, Zemun, 1901, 110 str.).¹¹

Božo - Doro Đaja bio je 70-ih godina XIX. stoljeća u Burmi, i svoje je uspomene o tom putovanju zabilježio u knjizi *Našipomorci*, III., koju je izdala Kolarčeva zadužbina 1909. godine. Opisuje kako se na jedrenjak "Rebeka" ukrcavala riža u Bazenu na Iravadi. U ono vrijeme obale te rijeke obilovale su tigrovima i krokodilima, koje naši pomorci iz čamca nisu promatrali bez straha. Pisac između ostaloga iznosi u taj svojoj knjizi: "Englezi zagospodariše 1826. godine burmanskim obalama, i od tada ova država nema izlaza na more. Engleska Burma je vrlo bogata rižom, koja raste pored rijeka, i prostranim šumama skupocjenog drveća, koje pokriva brda i uzvišice [uzvisine]. Ova engleska naseobina broji preko 2 milijuna stanovnika. Njome upravlja viceguverner koji ovisi o vladi u Calcutti. Engleski Burmezi neprekidno su u vezi sa svojom slobodnom braćom i ne gube nadu da će se osloboditi od Engleza. U cijeloj britanskoj Indiji ni jedno pleme ne žali toliko za izgubljenom slobodom kao Burmezi." To je, vjerojatno, prvo očitovanje naših ljudi o burmanskom narodu.¹²

Božidar Božo Đaja za prijatelje je bio „kap. Doro“. Ukupno je 12 godina plovio na jedrenjacima i napredovao je od "maloga" do zapovjednika. U brodarskom "Glasniku" zabilježeno je da je bio prvi

⁵ *Annuario marittimo per l'anno 1875*, XXV. Annata, Stabilimento letterario artistico (Julius Ohswaldt), Trieste, 1875, str. 219. Tu se zapravo radi o str. 216, ali je tiskarskom omaškom zapisana str. 219.

⁶ *Annuario marittimo per l'anno 1879*, XXIX. Annata, Stabilimento letterario artistico (Julius Ohswaldt), Trieste, 1879, tab. CXXVI. Na tab. CXXVIII. spominju se "novopečeni" poručnici trgovačke mornarice Marko (Andrije) Đaja iz Mravince (brevet od 19. III. 1878.) i Tomo (pok. Ivana) Đaja iz Dubrovnika (brevet od 22. III. 1878.).

⁷ "Gaja Doroteo" spominje se službeno tek 1880. kao kapetan tog broda: Vidi: *Annuario marittimo per l'anno 1880*, XXX Annata, Tipografia del Lloyd Austro-Ung. Editrice, Trieste, 1880, tab. LIX.

⁸ Vlaho Bukovac, *Moj život* (Za štampu priredio Božo Lovrić), Izdanje "Književnog Juga", Tisak Nadbiskupske tiskare u Zagrebu, Zagreb, [1919], str. 43, 48, 50. Vidi također novije izdanje: Vlaho Bukovac, *Moj život* (Životopisni roman), Za tisak pripremio i uredio Darko Sagrak, 3. potpuno izmijenjeno izd., Naklada Darko Sagrak, Zagreb, 2003, str. 56, 59, 61. Drugo izdanje (Matica hrvatska - Akademija likovnih umjetnosti, Zagreb) iz 1992. godine pretisak je priređivača Lovrića, a knjigu je (ponešto opsežnije) tiskala i Srpska književna zadruga (Beograd, 1925) u redakciji Marka Cara. (Ibid., str. 11, 15.)

⁹ Bruno Moravec, "Pomorski život kadeta Vlaho Fagioni", Naše more, god. II, br. 5, Dubrovnik, 1955, str. 290. Biagio Fagioni kroatizirao je svoje ime u Vlaho Bukovac, na što ga je nagovorio Medo Pucić, malo prije odlaska u Pariz 1877. (Ibid., str. 287, bilj. 4.)

¹⁰ *Annuario marittimo per l'anno 1888*, XXXVIII Annata, Tipografia del Lloyd Austro-Ung. Editrice, Trieste, 1888, tab. LX-LXI.

¹¹ Ignjatije Zloković, "Jedan zaboravljeni pomorski beletrista", Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, XX, Kotor, 1972, str. 272 - 277.

¹² Iz novinskog članka na ćirilici naslovljenoga: "Odgovori na pitanja postavljena juče".

riječni brodar pomorac koji se bavio književnošću.¹³ Sastavio je i rječnik pomorskih termina i predao ga ondašnjoj Srpskoj akademiji nauka u Beogradu. Njegov kolega kap. Mladen St. Đurišić napisao je Đajinu biografiju kao prvom zapovjedniku Srpskog brodarskog društva. U obitelji su ga zvali „dundo Doro“, a imao je dva sina i jednu kćer.¹⁴ Kap. Božo Đaja plovio je i na jedrenjacima Pelješkog pomorskog društva, zapovijedao je i dubrovačkim jedrenjakom „Srećna P.“ 1879. i 1880. godine i riječnim brodovima na Dunavu. Jedan je od osnivača „Prvog srpskog rečno-brodarskog društva“ u Beogradu. Đ a j i n a fotografija bila je izložena na izložbi „Dubrovačko pomorstvo kroz vjekove“ u Dubrovniku (2. II. - 1. IV. 1941.).¹⁶

¹³ U rukopisu knjige „Nostromo“ (1909.) stoji:

„Ivanu je bilo četrdeset godina kad mu u Shanghaiu, gdje se nalazio kao noštromo na jednom engleskom brodu, stiže vijest da mu je otac naglo umro. Majka ga je molila da odmah dođe doma, da se oženi djevojkom koju mu je već našla i koja bi popunila prazninu u kući, jer je bez muža, s tri kćeri udatim u drugim selima, a s njime na moru ostala je kao da nigdje nikoga nema na bijelom svijetu, a i imanje bi propalo jer nema ruku za rad.

Ivan oplaka svoga dobrog oca za koga je bio uradio sve što može i to mu olakša bol. Razumiješe opravdanu želju svoje stare majke i devet mjeseci po očevoj smrti dođe doma, zagrlj ožalošćenu majku, orosi suzama očev grob, a četiri mjeseca po dolasku kući bijahu veseli kićeni svatovi. Ivan se oženi Cvijetom, onom koju mu je majka bila izabrala. Njemu je bila puna četrdeset i jedna godina, a Cvijeti jedva dvadeset prva.

Ivan i Cvijeta imaju sada četvero djece. Najstarijem Marku je sedam godina i on, kao što je Ivan govorio, bilježio je godine bračnog života sa zakonitim devetomjesečnim dodatkom. Marin od pet, Slave od tri i po godine i Lucija od dva mjeseca, označuju njegove dolaske doma s puta na odmor. Govorio je da mu je žao što odsad neće moći dati vidljive dokaze svoga dolaska s puta, jer namjerava napustiti daleka putovanja i ako je moguće neće prelaziti Gibraltar, kako bi svake godine kod kuće zimovao...”

¹⁴ „Sačuvati od zaborava: Božidar Božo Đaja, pomorac i pisac, Prvo književno pero među brodarima“, *Sremske novine* (Srijeda, 12. III. 2003.), Sremska Mitrovica, 2003, str. 5.

¹⁵ Ivan Đaja, *Stari jarbol* (Bajka), Pomorstvo, god. X, br. 5, Rijeka, 1955, str. 156.

Stariji sin Ivan Đaja (1884. - 1957.) bio je biolog i fiziolog. Osnovao je katedru fiziologije na beogradskom sveučilištu. Promoviran je počasnim doktorom na Sorbonni u Parizu, pa je 1955. tako bio treći čovjek (nakon N. Tesle i J. Cvijića) s prostora jugoistočne Europe s visokim priznanjem francuskoga sveučilišta.

Dr. Aleksandar Đaja (†1969.) bio je mlađi brat i znanstveni suradnik SANU, te dugogodišnji upravitelj njezina Instituta za ishranu. Znanstveni su mu rad obuhvaćale teme iz fiziologije i prehrane. Olga Đaja (1892. - 1974.) dugo je živjela u Sarajevu i tamo je podučavala klavir, francuski i njemački jezik. Kći akad. Ivana Đaje, gđa Ivanka Đaja-Milanković (1934.-2002.), umrla je u Sremskoj Mitrovici, gdje je i započela novinarsku karijeru, a inače je dugo živjela u Kanadi. Olgina kći i unuka „dunda Dora“, gđa Emira Živković, živjela je u Sarajevu, a inače je stomatologinja u mirovini u Sremskoj Mitrovici. Troje njezine djece su: najstariji Emir (koji živi u Americi), Tamara (u Italiji), i Nebojša (u Njemačkoj), poznati svjetski marimbafonist (svirač crnačkog narodnog glazbala iz Gvatemale; vrste ksilofona) i perkusionist (udaraljke u jazz-orkestru).

¹⁶ *Izložba Dubrovačkog pomorstva kroz vjekove* (katalog), Palača Sponza od 2. II. do 1. III., Dubrovnik, 1941, str. 27, br. 112.

Opsežnom trotomnom pomorskom putopisu *Naši pomorci* Božo Đaja je na kraju dodao tumač riječi.¹⁷ Inače se (nezasluzeno) ne spominje kao putopisac.¹⁸

Izabrana bibliografija

- Božo Đaja, *Naši pomorci*, I. *Mali*, Izdanje Kolarčevog fonda 100, Električna štamparija N. Đurića, Beograd, 1903, 150 str. (+ 16 str. - slike i rječnik)

- Božo Đaja, *Naši pomorci*, II. *Mladić*, Izdanje Zadužbine Ilije M. Kolarca 106, Štamparija Svetozara Nikolića, Beograd, 1904, 167 str.

- Božo Đaja, *Naši pomorci*, III. *Timunjer (krmar)*, Izdanje Zadužbine I. M. Kolarca 134, Nova štamparija „Davidović“, Beograd, 1909, 187 str.

- U rukopisu: tri knjige (IV. *Nostromo*; V. *Kapetan*; VI. *Starost*).

- Ivan B. Đaja, *Noćne sjenke*, Srđ, god. III, br. 14, Dubrovnik, 1904, str. 625 - 632.

- Ivan B. Đaja, *Prvo očajanje*, Srđ, god. III, br. 22-23, Dubrovnik, 1904, str. 1034 - 1039.

¹⁷ Radovan Vidović, „Pregled povijesti rada na sakupljanju i obradi hrvatske pomorske terminologije (od početka do drugoga svjetskog rata)“ u knjizi: *Jadranske leksičke studije*, Književni krug, Split, 1993, str. 225.

¹⁸ „Putopis nije priznati književni rod, mogli bismo ga nazvati poluknjiževnim jer su ga pisali ljudi koji nisu bili pisci niti su imali književnih ambicija kao moreplovcima, kolonijalisti, misionari i sl., pa zbog toga u književno-znanstvenim leksikonima nedostaje natuknica o putopisu. Što je čvršća znanstvena intencija nekog putopisa, to će se teže taj putopis istrošiti kao štivo“. Značajan putopis Slike iz pomorskog života (Zagreb, 1884, 1885.) Jurja Carića opisuje pomorce na brodu (s kojima je sudbinu dijelio i sam Carić), a one na kopnu opisali su Medo Pucić, Mato Vodopić i Eugen Kumičić. Taj putopis opisuje pomorsko zvanje (plovidbu), a Medo Pucić i Mato Vodopić prvenstveno opisuju luku i brodograđevni alat. Međutim, književni opus Jurja Carića nije spomenut u djelima Hrvatska književnost prema europskim književnostima (Zagreb, 1970.) i Hrvatska književnost prema europskom kontekstu (Zagreb, 1978.). U hrvatskoj književnosti doba dezintegracije realizma donosi pojačano zanimanje za pomorstvo kao nacionalno pitanje djelomično poradi nerješavanja u Zagrebu i krize pomorstva tih 80-ih godina XIX. stoljeća. Tradicija časopisa „Vijenac“, kao i dubrovačkih realista u časopisu „Slovinac“, utječe na nacionalno pitanje pomorstva. „More donosi čast, ali i nesreće i brodolome, ono je književni znak za život shvaćen kao suzna dolina“ (npr. u „Tužnoj Jeli“ Mata Vodopića), dok je E. Kumičić „oblikovao pomorstvo, more i prekomorske zemlje kao put spasa i slobode“.

Hrvatski putopis od XVI. stoljeća do danas, Antologijski izbor (Izabrao i priredio: Dubravko Horvatić), K. Krešimir, Zagreb, 2002, 986. str.

Ivan Pederin, *Hrvatski putopis*, Maveda, Rijeka, 2007, str. 174, 180.

Ivan Pederin, „Pomorstvo i mornari u književnosti kasnog hrvatskog realizma (Juraj Carić, Josip Bersa, Ante Tresić-Pavičić, Josip Draženović, Nikola Šimić i Milan Šenoa)“ *Književna Rijeka*, (Časopis za književnost i prosudbu o književnosti), god. I, br. 1, Društvo hrvatskih književnika - Ogranak u Rijeci, Rijeka, 1996, str. 40 - 42.

Ivan Pederin, „Pomorska pitanja u književnosti ranog hrvatskog realizma“, *Kolo*, god. II, br. 1, Zagreb, 1992, str. 23, 26, 32. Inače, „E. Kumičić je naš prvi pisac u čijim se romanima more često pojavljuje kao krajolik“. Vidi: Idem, „More i jadranska Hrvatska u časopisu `Vijenac` (1869-1903)“, *Adriatica maritima*, sv. IV, Zavod za povijesne znanosti u Zadru, Zadar, 1985, str. 63.

- Ivan B. Đaja, *Parastos*, Srđ, god. IV, br. 5-6, Dubrovnik, 1905, str. 16 - 180.

- Ivan B. Đaja, *Bulka*, Srđ, god. IV, br. 11-12, Dubrovnik, 1905, str. 426.

- Ivan B. Đaja, *Jedna noć*, Srđ, god. VI, br. 15, Dubrovnik, 1907, str. 678 - 682; br. 16, str. 721-726.

- B. Đaja, "Posljednji mrnar dubrovačke republike", *Spomenica o padu Dubrovačke Republike* (31. I. 1808. - 31. I. 1908.), Srđ, god. VII, br. 1-5, Dubrovnik, 1908, str. 196-205.

- B. Đaja, "Posljednji mrnar dubrovačke republike". Napisano godine 1908., *Dubrovačka tribuna*, god. IV, br. 184 - 185, (Božić), Dubrovnik, 1932, str. 13.

Rukopis primljen: 4. 8. 2009.

